

SUOMEN
ILMASTOPANEELI
The Finnish Climate
Change Panel

Kohtuullisuusnäkökulma kotitalouksien kulutuksessa ja sen soveltaminen Suomen ilmastotoimissa

Suomen ilmastopaneeli
Tiivistelmä Kuluttajanäkökulma
ilmastopolitiikkaan -hankkeen
loppuraportista (04/2020)

Ilmastopaneelin kulutukseen keskittyvä raportti ”*The sufficiency perspective in climate policy: How to recompose consumption*” hahmottelee, miten kohtuullisuuden käsitettä (*ecological sufficiency*) voisi soveltaa ilmastopolitiikan tukena. Ilmastopaneelin raportissa pohditaan, kuinka kotitaloudet itse voivat vaikuttaa kulutuksensa päästöihin maltillisen kulutuksen kautta ja kuinka tätä voi tukea erilaisilla ohjauskeinoilla. Raportissa tunnistetaan kotitalouksien kulutuksen hiili-intensiivisimmät osa-alueet sekä niille vähähiilisiä vaihtoehtoja. Lisäksi selvitetään, miten kohtuullisen minimikulutustason päästöt suhteutuvat Ilmastopaneelin hahmottelemaan hiilineutraalialueeseen sekä vaihtoehtoiseen arvioon Pariisin ilmastopöytäkirjan mukaisesta 1,5 asteen tavoitteesta.

Kohtuullisuutta käsittelevä tutkimuskirjallisuus keskittyy maapallon ekologisiin rajoihin ja kulutuksen, päästöjen ja raaka-ainesten käytön absoluuttiseen vähentämiseen. Ilmastopaneelin raportissa kohtuullisuus määritellään laaja-alaisesti:

Kohtuullisuutta on ympäristölle haitallisten tavaroiden ja palvelujen kysynnän tai käytön vähentäminen niin, että saavutetaan sellainen henkeä kohti laskettu kulutustaso, joka varmistaa päästöjen ja luonnonvarojen käytön pysymisen ympäristön kantokyvyn rajoissa.¹

Ympäristöongelmia on perinteisesti pyritty ratkaisemaan keskittymällä teknisiin ratkaisuihin ja ekotehokkuuden lisäämiseen. Tehokkuuden lisääminen vähentää resurssien käyttöä tuotettua yksikköä kohti, mutta sen vaikutus ei ole suoraviivainen resurssien käyttöön kokonaisuudessa. Lisääntyvä tutkimustieto osoittaa, että tehokkuusparannukset ovat riittämättömiä ainoana strategiana ilmastonmuutoksen torjumiseksi.²

Kun kohtuullisuusnäkökulmaa sovelletaan yksilön hiilijalanjälkeen, seuraa kysymys: mitkä yksilötason päästöistä voidaan välttää ja mitkä ei? Kohtuullisen kulutustason määrittäminen ei

ole helppo tehtävä, sillä yhteiskunnan, talouden ja kuluttamisen rakenteet ovat suurimmaksi osaksi muodostuneet aikana, jolloin resurssien ehtyminen ja kasvavat päästöt eivät ole olleet rajoittavia tekijöitä. Kohtuullisuusnäkökulma huomioiden, ohjauskeinoja tulisi jatkossa suunnitella kulutuksen uudelleenohjaamiseen tunnistetuista hiili-intensiivisistä vaihtoehdoista vähäpäästöisiin vaihtoehtoihin.

I. SUURIN OSA KULUTUSPERUSTEISISTA PÄÄSTÖISTÄ ON KOTITALOUKSIEN KÄSISSÄ

Kansatalouden kulutusperusteiset päästöt saadaan selville laskeamalla yhteen tuonnin päästöt ja kotimaassa aiheutetut päästöt ja vähentämällä niistä viennin päästöt.

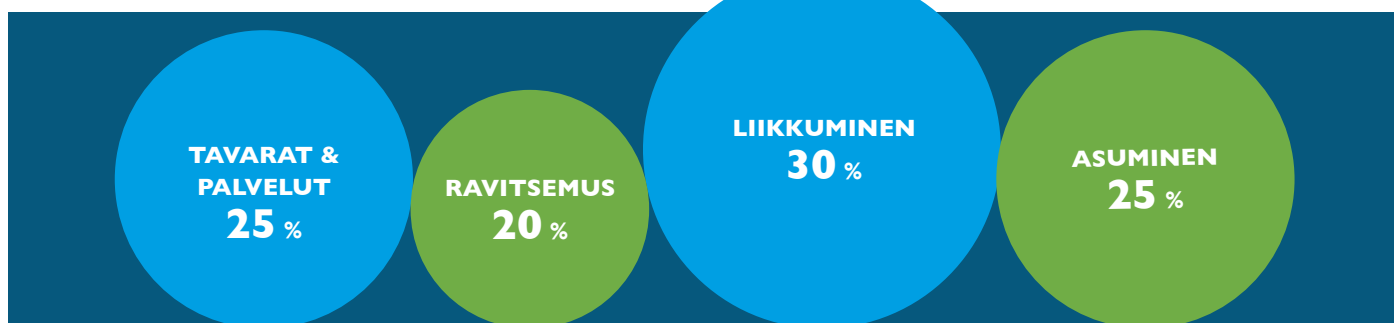
Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan kotitalouksien osuus Suomen kulutusperusteisistä päästöistä on noin 66 prosenttia, kun taas loput 34 prosenttia kulutusperusteisistä päästöistä ovat julkisen sektorin hankintoja ja investointeja. Kotitalouksien päästöt jakautuvat neljään pääkategoriaan: liikkuminen muodostaa 30 prosenttia, asuminen 25 prosenttia, ravitsemus 20 prosenttia ja muut tavarat ja palvelut noin 25 prosenttia kotitalouksien päästöistä.^{3,4}

Ilmastopaneelin raportissa on tunnistettu kotitalouksien kulutuksen hiili-intensiivisimmät osa-alueet sekä niille vähähiiliset vaihtoehdot:

Asumisessa yli 80 prosenttia kotitalouksien päästöistä tulee lämmityksestä ja sähkön kulutuksesta.⁴ Vähähiilisiin vaihtoehtoihin kuuluvat pienempi asuintila, matalampi sisälämpötila, lämpimän veden kulutuksen vähentäminen, tilojen jakaminen, uusiutuvan energian ja lämpöpumppujen käyttö sekä energiatehokkuuden parantaminen.

KOTIMAAN PÄÄSTÖT
+ TUONNIN PÄÄSTÖT
- VIENNIN KAUTTA POISTUVAT PÄÄSTÖT
=
KANSANTALouden
KULUTUSPERÄISET PÄÄSTÖT

KOTITALOUKSIEN PÄÄSTÖT

Liikenteessä keskimäärin noin 80 prosenttia kotitalouden päästöistä tulee yksityisautoilusta. Toiseksi eniten päästöjä syntyy lentämisestä.⁴ Vähähiilisiin vaihtoehtoihin kuuluvat yksityisautoilun vähentäminen tai siitä kokonaan luopuminen ja siirtyminen muihin liikkumismuotoihin, kuten julkiseen liikenteeseen, kävelyyn tai pyöräilyyn, sekä lentämisen välttäminen.

Ruokavalioista hiili-intensiivisin on sellainen, joka sisältää paljon lihaa. Arviointitavasta riippuen, liha- ja maitotuotteet aiheuttavat ravitsemuksen keskimääräisestä ilmastovaikutuksesta 50–80 prosenttia.^{4, 5} Vähähiilisiin vaihtoehtoihin kuuluvat ravitsemussuositukset täyttävä vegaaninen ruokavalio tai sekaruokavalioissa lihan merkittävä vähentäminen ja lihan korvaaminen vähäpäästöisillä proteiineilla, kuten palkokasveilla, siemenillä, viljalla, kestävästi kalastetulla tai viljellyllä kalalla. Vähähiilisiä vaihtoehtoja ovat lisäksi avomaalla viljeltyjen vihannesten suosiminen kasvihuoneissa viljeltyjen vihannesten sijaan, ruokahävikin vähentäminen sekä riisin syönnin vähentäminen. Ravitsemuksen päästöjä voi vähentää myös syömällä ravitsemustarpeen mukaisesti, kuten terveys-suosituksetkin ohjeistavat.

Tavaroista ja palveluista suurimmat päästöt syntyvät sisustuksesta, huonekaluista ja kodinkoneista, vaatekuksesta, AV- ja tietojenkäsittelylaitteista sekä vapaa-ajan harrastusvälineistä ja palveluista.⁶ Vähähiilisiin vaihtoehtoihin kuuluvat pitkäikäisten, käytettyjen tai vähähiiliseksi todennettujen tavaroiden ostaminen, jakaminen, korjaaminen, kunnostaminen ja vähähiilisten palvelujen ostaminen.

2. OHJAUSSKEINOT KULUTUKSEN UUELLEENOHJAAMISEKSI JA SEN PÄÄSTÖJEN VÄHENTÄMISEKSI OVAT JO TIEDOSSA

Kohtuullisuusnäkökulmaan perustuvat ohjaukskeinot voivat tarjota lähestymistavan ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Näitä ovat sääntely, taloudelliset ohjaukskeinot, tuuppaus (*nudging*), yhteistyö ja informaatio-ohjaus.

Sääntelyn keinoihin kuuluvat esimerkiksi hiili-intensiivisten vaihtoehtojen rajoittaminen tai kieltäminen, velvollisuus tarjota vähähiilisiä vaihtoehtoja sekä hiili-intensiivisten tuotteiden ja palvelujen mainonnan rajoittaminen. Taloudellisiin ohjaukskeinoihin kuuluvat hiiliverot ja maksut hiili-intensiivisistä vaihtoehdoista sekä haitallisten tukien poistaminen, mutta myös subventiot, verohelpotukset ja muut tavat tukea vähähiilisiä vaihtoehtoja, kuten henkilökohtaisen hiilibudjetin kokeiluja. Tuuppaukseen kuuluu vähähiilisten valintojen tekeminen helpommaksi tai oletusarvoksi. Yhteistyön keinoihin kuuluvat jakamistalous eri muodoissa, yhteisomistajuus sekä olemassa olevien julkisten palvelujen, kuten kirjastojen vaaliminen. Informaatio-ohjausta on esimerkiksi kohtuullisen kulutuksen parhaiden käytäntöjen tai positiivisten kokemusten välittäminen eri kohderyhmille sekä tuotteiden ilmastovaikutuksista viestiminen.

Jo käytössä oleva ohjaukskeino, EU:n päästökauppa, tunnistettiin ohjaukskeinoksi, jossa yhdistyvät sekä kohtuullisuusnäkökulma (*cap*) että päästöjen kustannustehokas vähennys (*trade*), vaikka kyseessä ei ole kuluttajatasen ohjaukskeino. Päästökaupan avulla päästöjen määrä on tiedossa, sillä päästökatto on sitova. Kun pyritään myös kulutusperusteisten ilmastopäästöjen vähentämiseen, päästökaupan laajentamismahdollisuuksia esimerkiksi nykyiselle taakanjakosektorille olisi hyvä selvittää tarkemmin.

3. SUOMALAISEN KOTITALOUDEN KESKIMÄÄRÄISET PÄÄSTÖT YLITTÄVÄT KOHTUULLISEN MINIMITASON KULUTUKSEN PÄÄSTÖT TUPLASTI – ILMASTOTAVOITTEIDEN MUKAINEN KULUTUKSEN TASO EDELLYTTÄÄ KOTITALOUKSIEN KESKIMÄÄRÄISTEN PÄÄSTÖJEN VÄHENTÄMISTÄ NOIN 70 PROSENTILLA

Yksi tapa pohtia kohtuullista kuluttamista, on katsoa kansallisia euromääräisiä viitebudjettejä. Viitebudjetit jäsentävät, minkälainen olisi kohtuullinen minimikulutuksen taso eri elämäntilanteissa, jotta perhe tai henkilö tulee toimeen ja voi ylläpitää terveyttä sekä kokee voivansa osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan tietyssä ajassa ja paikassa. Viitebudjettejä on laadittu esimerkiksi Suomessa, Ruotsissa, Iso-Britanniassa ja Alankomaissa. Suomessa niitä on käytetty esimerkiksi toimeentulotuen määrän arviointiin. Viitebudjettien mukaisen elintason hiilijalanjalan laskeminen on tapa tarkastella vallitsevia kulutustottumuk-
siamme ja yhteiskuntarakenteita.

Raportissa selvitetään, miten suomalaisen kotitalouden keskimääräiset kulutusperäiset päästöt suhteutuvat viitebudjettien avulla arvioituihin kohtuullisen minimikulutustason kulutusperäisiin päästöihin. Lisäksi selvitetään, miten keskimääräiset kulutusperäiset päästöt ja minimikulutustason päästöt suhteutuvat globaaliin Pariisin sopimuksen 1,5 asteen lämpötilatavoitteen sekä Suomen hiilineutraaliustavoitteen.

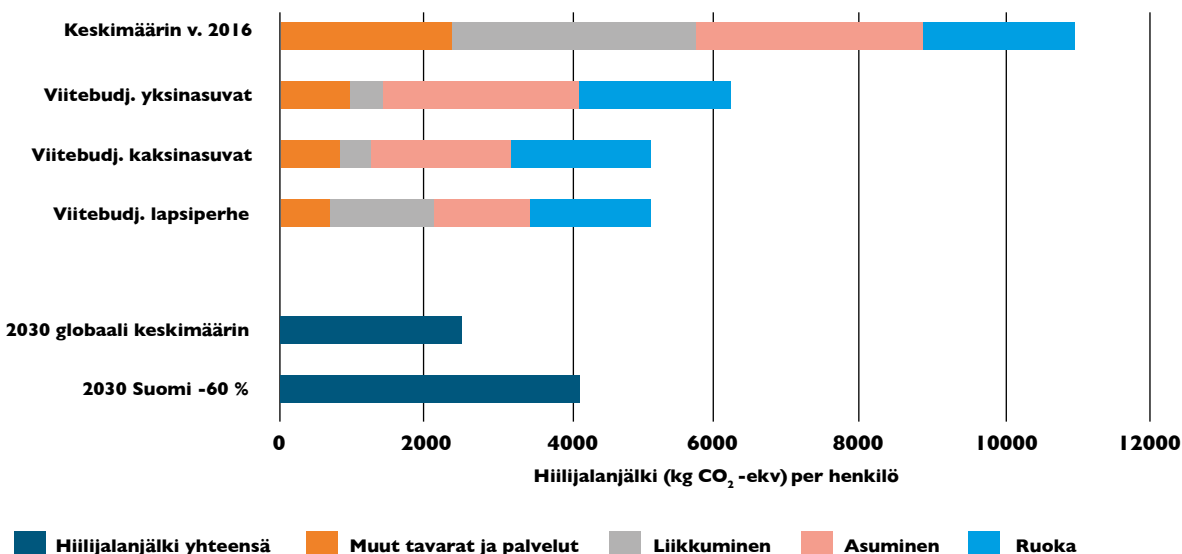
Raportissa laskettiin suomalaisen viitebudjetin mukaisesta kulutuksesta aiheutuva hiilijalanjälki kolmelle eri kotitaloustyypille vuonna 2016. Nämä löytyvät kuvasta 1. Kuvasta näkee, että viitebudjetin mukaisella kulutuksella on huomattavasti pienempi hiilijalanjälki kuin keskimääräisen suomalaisen päästöt henkilöä kohden. Viitebudjetin mukaisen kulutuksen päästöt ylittävät kui-

tenkin 1,5 asteen mukaisen kulutustason sekä Suomen vuoden 2030 päästövähennystavoitteen tason, elleivät kulutuksen ilmastovaikutukset laske huomattavasti. Globaaliin 1,5 asteen tavoitteen verrattuna viitebudjetin mukaisen kulutuksen päästöt ovat kaksinkertaiset. Nämä tulokset ovat odotettavissa, sillä viitebudjettien kulutusmenot olivat 50–67% keskimääräisistä kulutusmenoista vuoden 2016 kulutustutkimuksessa⁷. Tästä voidaan päätellä, että teknisten keinojen ja tuotannon ekotehostumisen lisäksi tarvitaan kulutustottumusten ja yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia, jotta kotitalouksien hiilijalanjälki pysyy 1,5 asteen ekologisisissa ja globaalisti oikeudenmukaisissa rajoissa.

Suomalaisen kotitalouden kulutuksen hiilijalanjälkeä verrataan Pariisin sopimuksen mukaiseen globaalin 1,5 asteen tavoitteen. Tässä yhteydessä käytetään arviota, jonka mukaan 1,5 asteen tavoitteen kanssa yhteensopiva henkilökohtainen päästökatto on keskimäärin 2,5 hiilidioksidiekvivalenttitonnia (t CO₂-ekv) vuodessa per henkilö.⁴ Tämä tulos saadaan jakamalla vuoden 2030 globaali päästötavoite maailman odotetulla väkiluvulla ja vähentämällä siitä päästöosuus, joka ei ole kotitalouksien vaikutuksen piirissä, kuten julkisen sektorin palveluista ja yhteiskunnan infrastruktuurista aiheutuvat päästöt.⁴

Kotitalouksien tämänhetkistä hiilijalanjälkeä verrataan myös 60 prosentin vähennykseen vuoden 2000 hiilijalanjalan tasosta. Tämä vähennys kuvaa tilannetta, jossa kotitalouksien hiilijalanjälki pienenesi samassa tahdissa kuin Suomen alueellisten päästöjen olisi vähennyttävä, jotta päästään hiilineutraaliustavoitteen.⁸

Kuvassa 1 havainnollistetaan näitä ilmastotavoitteita sekä nykyistä kotitalouksien hiilijalanjälkeä. Kun verrataan vuoden 2016 hiilijalanjälkeä vuoden 2030 ilmastotavoitteisiin, olisi kotitalouksissa hiilijalanjalan pienennyttävä noin 70 prosenttia.

Kuva 1. Viitebudjetin mukaisen kulutuksen hiilijalanjälki erilaisissa kotitalouksissa on noin puolet keskimääräisen suomalaisen hiilijalanjalanjäljestä. Ollakseen linjassa 1,5 asteen globaalin tavoitteen tai kansallisen 60 % päästövähennystavoitteen kanssa, suomalaisen kotitalouden hiilijalanjalan tulisi pienentyä noin 70 % vuodesta 2016.

Raportin pääviestejä selkeytettiin asiantuntijatyöpajoissa, joissa analysoitiin kohtuullisuusnäkökulman toteuttamismahdollisuuksia Suomen ilmastopolitiikassa. Työpajakeskusteluissa painotettiin, että sopivia politiikkatoimia kulutustottumusten ja niiden rakenteen muuttamiseksi on jo olemassa ja niiden käyttöä tulisi lisätä. Kulutusrakenteen muuttuminen on hidasta, minkä takia rakenteellisten uudistusten tarve korostuu entisestään. On hyvin hankalaa saavuttaa hiilineutraalisuutta, jos liiallisten päästöjen juurisyyn eli kasvaneeseen kulutuksen hiilijalanjälkeen, ei systemaattisesti puututa.

Työpajoissa todettiin, että vähäpäästöisemmällä kulutusvalinnoilla voi olla myös positiivisia vaikutuksia kansallisella tasolla terveyden, kustannuksiin ja energiaomavaraisuuteen. Lisäksi ne voivat

vahvistaa kotimaan puhtaan teknologian markkinoita ja edistää vähäpäästöisten vaihtoehtojen leviämistä kansainvälisesti. Toisaalta, hiili-intensiivisillä aloilla työskentelevillä on aito huoli omasta toimeentulosta. Vähäpäästöisten valintojen kalleus tai vaikeus ja muut mahdollisesti eriarvoisuutta lisäävät haasteet luovat myös monimutkaisia vaikutussuhteita, joita olisi huomioitava ilmastotoimissa. On siis ensiarvoisen tärkeää, että murros ilmasto-enturaaliin yhteiskuntaan toteutetaan reilusti.

LISÄTIETOA ILMASTOPANEELIN RAPORTISSA >>

¹ Spengler, L. 2018. Sufficiency as Policy. Necessity, Possibilities and Limitations. Baden-Baden: Nomos

² Ilmastopaneelin raportti 4/2020. The sufficiency perspective in climate policy: How to recompose consumption.

³ Nissinen, A., Savolainen, H. (toim.) 2019. Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö - ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2019.

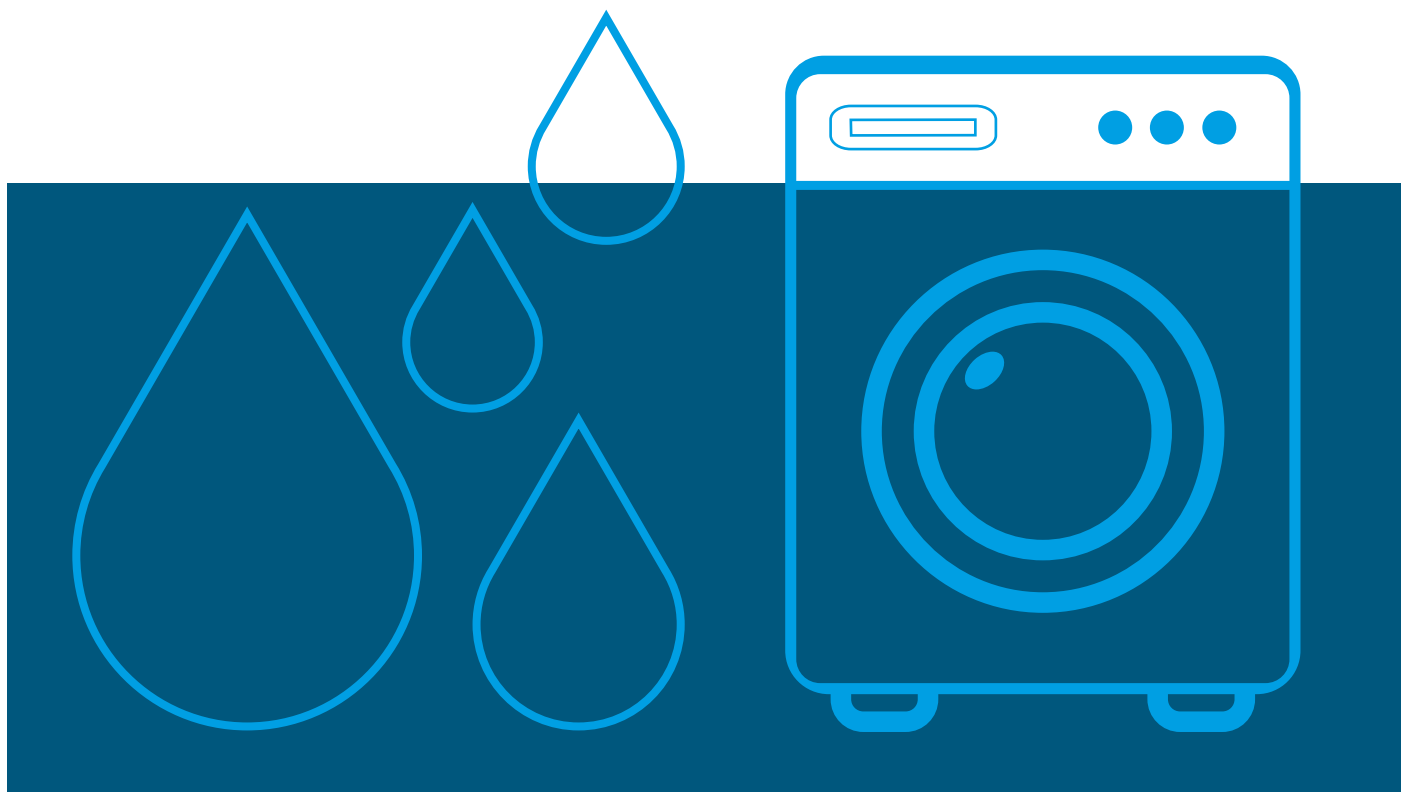
⁴ Lettenmeier, M., Akenji, L., Toivio, V., Koide, R., ja Amellina, A. 2019. 1,5 asteen elämäntavat. Miten voimme pienentää hiilijalanjälkeämme ilmastotavoitteiden mukaiseksi? Sitran selvityksiä 148.

⁵ Saarinen, M., Kaljonen, M., Niemi, J., Antikainen, R., Hakala, K., Hartikainen, H., Heikkinen, J., Joensuu, K., Lehtonen, H., Mattila, T., Nisonen, S., Ketoja, E., Knuutila, M., Regina, K., Rikkinen, P., Seppälä, J., Varho, V. (2019): Ruokavaliomuutoksen vaikutukset ja muutosta tukevat politiikkayhdistelmät. RuokaMinimi-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimus-toiminnan julkaisusarja 2019:47.

⁶ Salo, M., Nissinen, A., Mäenpää, I., Heikkinen, M. (2016) Kulutuksen hiilijalanjäljen seuranta tarvitaa. Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus 1/2016.

⁷ Tilastokeskus (2019) Households' consumption https://www.stat.fi/til/ktutk/index_en.html (Viitattu: 1.12.2019).

⁸ Seppälä J., Savolainen, H., Sironen, S., Soimakallio, S., Ollikainen, M. (2019). Päästövähennyspolku kohti hiilineutraalia Suomea – hahmotelma. Suomen ilmastopaneelin raportteja 7/2019.

SUOMEN
ILMASTOPANEELI
The Finnish Climate
Change Panel

